

عنوان مقاله

ترویج سرمایه اجتماعی، راهکاری نوین جهت بهبود عملکرد تعاونی های کشاورزی

نویسنده گان:

پردیس ترابی

دانشجوی کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند

Email: pardis.torabi@yahoo.com

تلفن همراه: ۰۹۱۵۵۰۳۱۶۶۳

علیقلی حیدری

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند، مدیر کل دفتر پژوهش و مطالعات وزارت تعاون

Email: aliheidary1345@yahoo.com

جواد محمد قلی نیا

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی واحد بیرجند، مشاور معاون وزیر تعاون

Email: mohammadgholinia@yahoo.com

• برگرفته شده از پایان نامه کارشناسی ارشد در ترویج و آموزش کشاورزی

آدرس پستی: بیرجند، انتهای خیابان آیت ا.... غفاری، دانشگاه آزاد اسلامی، گروه تحصیلات تکمیلی

صندوق پستی: ۳۳   تلفن: ۵ - ۴۳۴۲۰۰۱ - ۰۵۶۱   فاکس: ۴۳۴۲۱۷۱ - ۰۵۶۱

چکیده

امروزه توسعه تعاونی ها، یک راه حل بنیادی جهت تقویت بخش اشتغال، توسعه صنعت کشاورزی و خوداتکایی در بخش تولید محصولات اساسی کشاورزی محسوب شده و زمینه های توسعه آن به عنوان یک اولویت استراتژیک در بخش ترویج کشاورزی مطرح بوده است. لذا توجه به ابعاد مختلف تعاونی های کشاورزی از جمله راهکارهای بهبود عملکرد آنها، علاوه بر توجیه پذیری اقتصادی- اجتماعی جهت ترغیب بیشتر افراد به تشکیل تعاونی ها، باعث پایه گذاری منسجم در دیگر برنامه های ترویج کشاورزی خواهد شد. با آنکه ماهیت تعاونی های کشاورزی با دیگر واحدهای اقتصادی صرف متفاوت بوده، اما عملکرد تعاونی های کشاورزی غالباً معادل عملکرد مالی آنها در نظر گرفته می شود. تحقیقات متعدد نشان می دهد که در مفهومی فراتحلیلی، ارتقای سطح همکاری اعضاء تعاونی ها، نقش موثر ارتباطات و هزینه های تبادلات و ارتباطات، دسترسی به فرصت ها، اطلاعات، منابع مادی و موقعیت های اجتماعی تحت عنوان کلی سرمایه اجتماعی نیز بر روی عملکرد تعاونی ها اثرگذار بوده است. لذا این مطالعه در نظر دارد به روش مروری-تحلیلی، ضمن بیان عوامل اثرگذار بر بهبود عملکرد تعاونی ها، مفاهیم، سطوح و اشکال سرمایه اجتماعی به متغیرهای اثرگذار در سنجش سرمایه اجتماعی تعاونی های کشاورزی اشاره دارد. این مطالعه ضمن اینکه به ضرورت ترویج سرمایه اجتماعی به عنوان یک سرمایه اثرگذار بر عملکرد تعاونی ها در کنار دیگر سرمایه ها اشاره دارد، مولفه های اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی و آگاهی اجتماعی را در تعیین میزان سرمایه اجتماعی تعاونی های کشاورزی اثرگذار معرفی می کند.

واژه های کلیدی: سرمایه اجتماعی، ترویج کشاورزی، تعاونی های کشاورزی، عملکرد تعاونی ها

در بررسی عملکرد تعاونی های کشاورزی، امروزه مبنای عمل محاسبه سرمایه می باشد و مؤلفه های به غیر از سرمایه از فرایند محاسبه خارج خواهند شد. این مطالعه به دنبال آن است تا مشخص نماید که یک سرمایه مهم، اما پنهان (سرمایه اجتماعی) در محاسبه عملکرد تعاونی های کشاورزی مورد اغماض واقع شده است. زیرا با مطالعه اساسنامه تعاونی های کشاورزی، ماهیت شرکت های تعاونی معادل یک بنگاه اقتصادی صرف محسوب نمی شود. اما آیا می توان سرمایه اجتماعی را به عنوان یک سرمایه در محاسبه عملکرد تعاونی ها مد نظر قرار داد؟

سرمایه یکی از اجزای تابع تولید است که پایه ای ترین ابزار تئوری اقتصادی برای تبیین منشاء ثروت است. چه در شکل کلاسیک تابع تولید (محصول تابعی از سرمایه، نیروی کار و زمین) و چه در شکل اصلاح شده آن، سرمایه آنچه را شامل می شود که در فرآیند تولید جریان دارد، از تولید نتیجه می شود و برای تولید بیشتر به کار گرفته می شود. سرمایه آن گونه که در جامعه شناسی، حقوق و اقتصاد از آن بحث می شود، دارای سه ویژگی است (تاجبخش، ۱۳۸۴):

- ۱- واحدهای سرمایه مالک شخصی دارند و حقوق مالکیت آن ها توسط قانون به رسمیت شناخته شده است. ۲- سرمایه زمانی به منزله سرمایه فعال تلقی می شود که امیدی برای بازگشت آن وجود داشته باشد.
  - ۳- به جریان افتادن سرمایه، عموماً به کاهش یا تضعیف کارکرد آن می انجامد و توانایی بازگشت بالقوه آن معمولاً به این امر نیاز دارد که بخشی از برگشت سرمایه برای بازسازی یا نوسازی ذخیره سرمایه مورد استفاده قرار گیرد.
- در ارتباط با اینکه آیا مؤلفه های اجتماعی در تعاونی های کشاورزی (تحت عنوان سرمایه اجتماعی) آیا ماهیتاً به عنوان سرمایه قابل بررسی است، در این باره، دو نگاه رایج درباره موضوع سرمایه اجتماعی وجود دارد (Putnam, 1993). دسته اول تعاریفی که با نگاه منافع جمعی تناسب دارد عبارتند از :
- ویژگی های سازمان های اجتماعی مانند شبکه ها، هنجارها و اعتماد که همبستگی و همکاری برای منافع دو سویه را تسهیل می کند.
  - شبکه های ارتباط و هنجارهایی که مردم را قادر می سازد به صورت جمعی فعالیت کنند.
  - محصول تعاملات اجتماعی که امکان کمک به بهزیستی مدنی و اقتصادی را در یک جامعه با هدف مشترک فراهم می آورد.

همچنین سرمایه اجتماعی (در معنای مصطلح آن) دارای ویژگی های زیر می باشد (کارکنان نصرآبادی و نیازی، ۱۳۸۶):

- سرمایه اجتماعی موضوع مالکیت فردی نبوده و حتی شکل جمعی آن نیز از پشتوانه حقوقی برخوردار نیست.

- سرمایه اجتماعی هر چند بازگشت دارد، اما این بازگشت به منزله تولید ثانوی یا ضمنی آن است و معمولاً هدف اصلی تشکیل سرمایه اجتماعی را تشکیل نمی‌دهد.

- سرمایه‌گذاری یا انباشت به صورت آزادانه صورت نمی‌پذیرد. در واقع پدید آمدن سرمایه اجتماعی موکول به تصمیمات یک فرد یا جمع نیست، بلکه دارایی است که به ارث می‌رسد و منشاء آن در گذشته ای ناشناخته قرار دارد. ذخیره موجود سرمایه اجتماعی ممکن است به واسطه برخی فعالیت‌ها رشد یابد یا پیراسته شود اما به واسطه مهندسی اجتماعی تولید نمی‌شود.

- سرمایه اجتماعی، بر خلاف سرمایه‌های فیزیکی (اما همچون برخی سرمایه‌های انسانی) بر اثر مصرف نقصان نیافته، چه بسا افزایش نیز می‌یابد.

در مورد اینکه سرمایه اجتماعی نوعی از سرمایه در تعاونی‌های کشاورزی محسوب می‌شود، می‌توان چهار استدلال اساسی را به میان آورد (دانش‌مهر و ناصری راد، ۱۳۸۷):

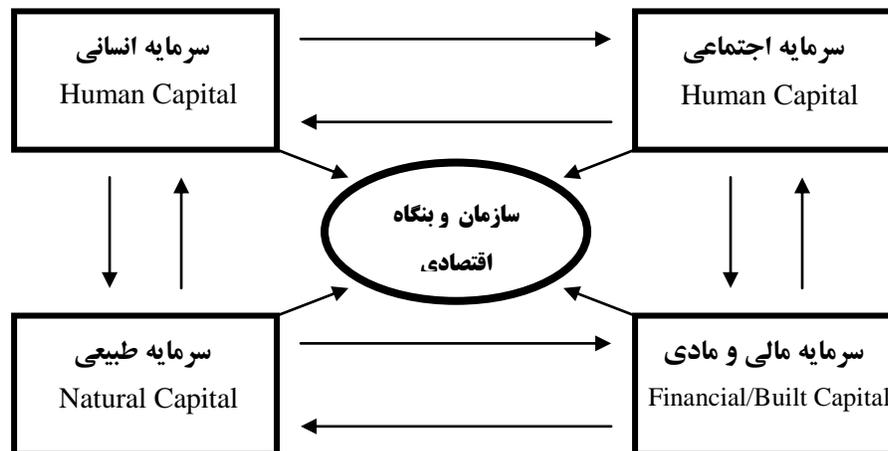
اول اینکه سرمایه اجتماعی مانند انواع دیگر سرمایه در تعاونی‌های کشاورزی، منبعی است با امکان سرمایه‌گذاری برای انتظارات آینده و همراهی بازدهی و ناطمینانی. سرمایه‌گذاری در ساختن شبکه‌های روابط خارجی، کنشگران را در جهت دستیابی به اطلاعات و قدرت توانمند می‌سازد و توسعه شبکه‌های درونی تعاونی‌ها، به کنشگران جمعی امکانات تقویت هویت جمعی و کارهای مشارکت جمعی را فراهم می‌کند. به عبارت دیگر همیشه نمی‌توان از سرمایه اجتماعی به عنوان یک دارایی برون‌زا و غیرقابل کنترل یاد کرد. دوم اینکه سرمایه اجتماعی مانند گونه‌های دیگر سرمایه چند منظوره و تبدیل‌پذیر است. شبکه‌های دوستانه کنشگران اجتماعی مانند سرمایه‌های فیزیکی در تعاونی‌های کشاورزی می‌توانند برای اهداف متفاوت به کار گرفته و به تولید کمک کنند. همچنین منافعی که افراد از جایگاه‌شان در شبکه می‌برند قابل تبدیل به دیگر انواع سرمایه و به ویژه سرمایه اقتصادی است. به همین دلیل اعتماد و اعتبار را بعضی مواقع به عنوان جایگزین سرمایه اقتصادی مطرح می‌کنند. بورديو معتقد است استراتژی تبدیل سرمایه به همدیگر متأثر از تغییر در ساختار فرصت‌های سودی است که هر یک ارائه می‌کنند. دلیل سوم به جایگزینی یا مکمل بودن سرمایه اجتماعی برای دیگر اشکال سرمایه اشاره دارد. عوامل اقتصادی می‌توانند گاه کمبود سرمایه اقتصادی یا انسانی خویش را با روابط اجتماعی قوی جبران کنند. چهارم اینکه سرمایه اجتماعی نیز مانند سرمایه فیزیکی و انسانی در تعاونی‌های کشاورزی، نیازمند حفاظت و هزینه نگهداری است و باید به طور متناوب بازسازی و تقویت شود. هر چند این سرمایه همچون سرمایه انسانی نرخ استهلاک قابل پیش‌بینی ندارد. به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی مانند دانش و مهارت یا برخی کالاهای عمومی با عدم استفاده هم ممکن است دچار استهلاک شود. لذا می‌توان سرمایه اجتماعی را مجموعه هنجارهای موجود در سیستم‌های اجتماعی دانست که موجب ارتقای سطح همکاری اعضای آن جامعه گردیده و موجب پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات می‌گردد (فوکویاما، ۱۹۹۹).

بنابراین با آنکه ماهیت تعاونی های کشاورزی با دیگر بنگاه های اقتصادی صرف متفاوت بوده، اما عملکرد تعاونی های کشاورزی غالباً هم تراز با عملکرد مالی آنها در نظر گرفته می شود. بدیهی است که تعیین عملکرد شرکت های تعاونی صرفاً از بعد جنبه های اقتصادی، با اهداف و اساسنامه شرکت های تعاونی سازگار نخواهد بود. در این بین، غالباً نقش مؤلفه های اثرگذار سرمایه اجتماعی بر روی ارتقاء عملکرد تعاونی ها بایستی مورد توجه واقع شود. لذا در مفهومی فراتحلیلی، ارتقای سطح همکاری اعضای تعاونی ها، نقش مؤثر ارتباطات و هزینه های تبادلات و ارتباطات، دسترسی به فرصت ها، اطلاعات، منابع مادی و موقعیت های اجتماعی تحت عنوان کلی سرمایه اجتماعی نیز بر روی عملکرد تعاونی ها اثرگذار خواهد بود.

مفهوم و ماهیت سرمایه اجتماعی

اصطلاح سرمایه اجتماعی قبل از سال ۱۹۱۶، نخستین بار در مقاله ای توسط هانی فان از دانشگاه ویرجینیای غربی مطرح شد. اما اولین بار در سال ۱۹۶۱، کتابی در امریکا به وسیله شخصی به نام ژان ژاکوب نوشته شد که این اصطلاح سرمایه ی اجتماعی را بکار برد و منظورش این بود که در حاشیه نشین های شهر، ویژگی ها و خصلت هایی وجود دارند که آن ها می توانند به خوبی با همدیگر ارتباط برقرار کنند و گروه هایی را تشکیل دهند که خودشان مسائل و مشکلاتشان را حل کنند (کارکنان نصرآبادی و نیازی، ۱۳۸۶) وی این مفهوم را جهت توضیح اهمیت مشارکت در تقویت عملکرد مدارس مطرح کرد پس از وی، اندیشه سرمایه اجتماعی برای چندین دهه ناپدید شد؛ ولی در دهه ۱۹۶۰، دوباره به طور ریشه ای به مفهوم سرمایه اجتماعی پرداخته شد (تاجبخش، ۱۳۸۴).

از دیدگاه اقتصادی می توان سرمایه اجتماعی را به عنوان یکی از انواع سرمایه های هر سازمان یا اجتماع در نظر گرفت. یک نهاد و بنگاه تولیدی دارای سرمایه های متعددی بوده که شکل (۱) بیانگر ارتباط انواع سرمایه ها در یک سازمان و یک نهاد است. از دیدگاه اقتصادی می توان سرمایه اجتماعی را به عنوان یکی از انواع سرمایه های هر سازمان یا اجتماع در نظر گرفت (علوی، ۱۳۸۰).

شکل (۱) - انواع سرمایه های یک سازمان یا بنگاه اقتصادی

سرمایه اجتماعی ماده‌ای است که سرمایه های انسانی و مالی را شکل می‌دهد و با تشکیل ساختاری منسجم، منجر به کنش سیاسی، فرهنگی و اقتصادی می‌شود. سرمایه اجتماعی حلقه مفقوده عقب افتادگی برخی کشورهاست (اطاعت، ۱۳۸۲).

بانک جهانی نیز سرمایه اجتماعی را پدیده ای می‌داند که حاصل تأثیر نهادهای اجتماعی، روابط انسانی و هنجارها بر کمیت و کیفیت تعاملات اجتماعی است و تجارب این سازمان نشان داده است که این پدیده تأثیر قابل توجهی بر اقتصاد و توسعه کشورهای مختلف دارد. سرمایه اجتماعی برخلاف سایر سرمایه ها به صورت فیزیکی وجود ندارد؛ بلکه حاصل تعاملات و هنجارهای گروهی و اجتماعی بوده و از طرف دیگر افزایش آن م‌یتواند موجب پایین آمدن جدی سطح هزینه های اداره جامعه و نیز هزینه های عملیاتی سازمان‌ها شود (Woolcoch & Marayan, 1999).

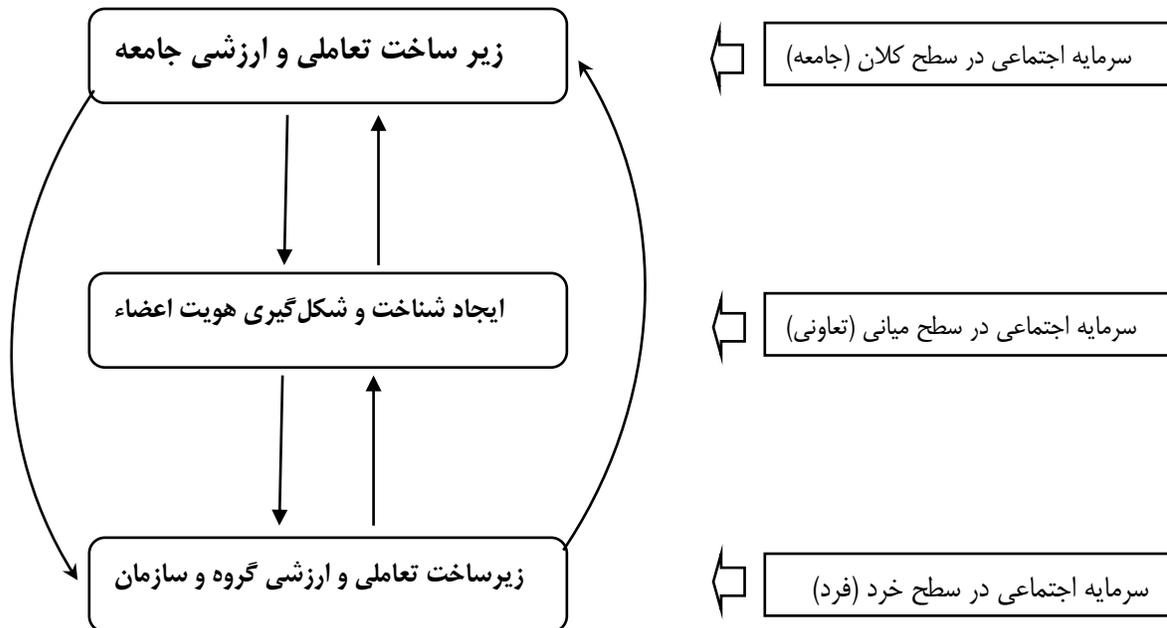
سرمایه اجتماعی در تعاونی های کشاورزی شکل و نمونه ملموسی از یک هنجار غیررسمی است که باعث ترویج همکاری بین دو یا چند نفر می‌شود. هنجارهای تشکیل دهنده سرمایه اجتماعی می‌تواند از هنجار روابط متقابل دو دوست تا آموزه های پیچیده را در برگیرد. با این تعریف، اعتماد، شبکه‌ها، جامعه مدنی و ... که به سرمایه اجتماعی مربوطند، محصول جانبی این پدیده‌اند که در نتیجه سرمایه اجتماعی به وجود می‌آید؛ ولی خود سرمایه اجتماعی را تشکیل نمی‌دهد. وی می‌گوید: سرمایه اجتماعی را به سادگی می‌توان به عنوان مجموعه بعضی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی تعریف کرد. هنجارهایی که تولید سرمایه اجتماعی می‌کنند به طور اساسی باید شامل سجایای صداقت، ادای تعهدات و ارتباطات دو جانبه باشند.

به طور کلی، سرمایه اجتماعی در تعاونی های کشاورزی، مبتنی بر عوامل فرهنگی و اجتماعی بوده و شناسایی آن به عنوان یک سرمایه چه در سطح کلان و چه در سطح بنگاه ها می‌تواند شناخت جدیدی را از سیستم‌های اقتصادی واجتماعی ایجاد و مدیران را در هدایت بهتر سیستم ها یاری کند (علوی، ۱۳۸۰). این سرمایه اجتماعی باعث انسجام کارکنان و کارفرمایان می‌شود، همچنین از طریق تسهیل در فعالیت‌های جمعی موفقیت‌آمیز، ایجاد ارزش می‌نماید و منبعی است که می‌تواند مدیر و کارکنان را بهره مند سازد. این سرمایه ویژگی تعاملات اجتماعی در یک شرکت را انعکاس می‌دهد و می‌تواند با سایر منابع فیزیکی، مالی و انسانی برابری نماید (Leana & Buren, 2000).

بنابراین در جمع بندی تعاریف فوق می‌توان سرمایه اجتماعی در شرکت های تعاونی را تعامل مجموعه‌ای از شبکه‌ها، هنجارها و ارزش‌هایی اجتماعی در میان اعضای تعاونی تصور نمود که ارتقای سطح همکاری اعضای شرکت تعاونی و پایین آمدن سطح هزینه‌های تبادلات و ارتباطات و همکاری درون گروه ها در جهت کسب و یا ارتقای منافع تعاونی را تسهیل می‌کند.

سطوح سرمایه اجتماعی

به طور کلی مطابق شکل (۲)، سطوح مختلف سرمایه اجتماعی را می توان به سه سطح کلان، میانی و خرد تقسیم بندی کرد. به عبارتی از بعدی دیگر سرمایه اجتماعی به عنوان عامل تسهیل همکاری و هماهنگی، که دستیابی به اهداف را با هزینه کمتر امکان پذیر می سازد، می توان در سه سطح مورد بررسی قرار داد (الوانی و شیروانی، ۱۳۸۳).

شکل (۲) - نحوه ارتباط سرمایه اجتماعی در سطوح مختلف

الف) سطح خرد

در این سطح منافع مورد نظر است که فرد به سبب عضویت در گروه و بهره برداری از سرمایه اجتماعی به دست می آورد. بورديو در چارچوب این سطح، سرمایه اجتماعی را به عنوان حاصل جمع منابع بالفعل یا بالقوه ای که به مالکیت شبکه پایدار مناسبات کما بیش نهادینه شده ارتباط یا شناخت متقابل مربوطند (Bourdieu, 1986) تعریف می کند.

ب) سطح گروهی یا میانه

سرمایه اجتماعی در تعاونی های کشاورزی در کنار منافع که برای اعضای آن دارد، می تواند در صورت تکرار و پایبندی تمامی اعضای تعاونی به تعهدات خویش، منافع جمعی را پدید آورد که برای تمامی اعضای تعاونی قابل استفاده باشد. کلمن (۱۳۷۷) با ذکر نحوه عملکرد فروشندگان بازار عمده فروشی الماس در شهر نیویورک نمونه ای از این سطح سرمایه اجتماعی را نشان می دهد. او در این مثال نشان می دهد که چگونه تعهدات متقابل اعضای گروه و ضمانت های مؤثر برای ممانعت از خیانت در امانت موجب شده تا اموری مانند ارزشیابی الماس ها بدون کم ترین هزینه و با اطمینان انجام گیرد و در نتیجه، همبستگی گروهی در سطح بالایی حفظ و تداوم یابد. مثال دیگر صندوق های اعتبار گردشگری (شاه حسینی، ۱۳۸۱) هستند که بر اساس سرمایه اجتماعی گروهی فعالیت دارند.

ج) سطح اجتماعی یا کلان

وجود روابط افقی مبتنی بر اعتماد میان نهاد های مختلف جامعه منافی را تولید می کند که همه اعضای جامعه از آن بهره مند خواهند بود. از نگاه پاتنام (Putnam, 1993) سرمایه اجتماعی جامعه موجب می شود تا نهادهای دموکراتیک حکومتی بهتر وظایف خود را انجام دهند و از نظر فوکویاما (Fukuyama, 1997) وجود سرمایه اجتماعی، نظم اجتماعی را به طریق مؤثر و کارآمدی حفظ و تداوم می بخشد و توسعه اقتصادی را موجب می شود.

لذا به نظر می رسد با توجه به قلمرو شناختی و کارکردی شرکت های تعاونی سرمایه اجتماعی مد نظر در این تحقیق، در سطح میانی حوزه سرمایه اجتماعی قرار بگیرد. در این زمینه مشارکت، انسجام، آگاهی و اعتماد تمامی اعضای گروه (اعضای تعاونی) به تعهدات خویش، منافع جمعی را پدید می آورد که برای تمامی اعضای گروه قابل استفاده می باشد. اما آنچه بایستی مورد توجه قرار گیرد تعادل و هماهنگی برنامه های تعاون در هر سه سطح به صورت یک واحد منسجم است. بدیهی است، هماهنگی برنامه های تعاون در سطح میانی رابطه مستقیمی با برنامه ها در سطح کلان و یا حتی در سطح کارآیی افراد خواهد داشت.

اشکال سرمایه اجتماعی

اشکال مختلف سرمایه در سراسر تاریخ تجارت وجود داشته، با وجود این، طی زمان اهمیت نسبی هر یک از آنها تغییر یافته است. سرمایه و کار به عنوان مهم ترین عوامل محسوب می شود و چندین دهه در دنیای اقتصاد آزاد به عنوان عناصری بودند که باید کسب و مدیریت می شدند. سرمایه نوعاً به معنی منابع مالی مورد استفاده (هزینه) برای خرید زمین و وسایل تولید، تجهیزات، مواد خام و مواردی از این قبیل بود.

زمانی که بازارهای مالی رشد کردند و استفاده از جایگزین سرمایه معمول شد، صفت مالی اضافه شد تا سرمایه پولی را از سرمایه فیزیکی مانند زمین، کارخانه، ابزار و غیره متمایز سازد. با رشد اقتصاد خدماتی، جایی که نیاز به داشتن زمین، موجودی انبار و ابزار درصد کمی از دارایی های سازمان را تشکیل می دهند، اقتصاد دانان حسابداران مفهوم سرمایه انسانی را معرفی کردند، شاید این تعریف مجدد ساده ای از نیروی کار باشد. ولی اصطلاح سرمایه انسانی تمایز مهمی را در استفاده ای که قبلاً از نیروی کار می شد، ایجاد کرد (آشنا و عسکری، ۱۳۸۷).

سرمایه انسانی به عنوان مزیتی برای پیگیری اهداف فردی در نظر گرفته شد، که این امر به سرمایه گذاری بیشتری در سرمایه انسانی منجر شد و به نیروی کار مانند گذشته نگریسته نشد. سه شکل سنتی سرمایه در اقتصاد نوین طی چند سال اخیر مفاهیم عام پسندی شده اند که عبارتند از: سرمایه بازار، سرمایه فکری و سرمایه دانش سرمایه بازار، ارزشی است که به یک شرکت بر اساس سهم جاری و تعداد سهام داران سهم نسبت داده می شود. از زمانی که اقتصاد به فناوری اطلاعات و کارکنان دانشی و تسهیم عقاید و ایده ها وابسته تر شد دو شکل از سرمایه ظاهر شدند که متفاوت از سرمایه

انسانی هستند. این دو شکل عبارتند از: سرمایه فکری و سرمایه دانش. این دو نوع سرمایه البته قبلاً وجود داشتند آن‌ها را به عنوان سرمایه کسب و کار برای اندازه‌گیری و گزارش به سرمایه‌داران و دیگر سهام‌داران تلقی نمی‌کردند. فناوری‌ها، حق تألیف و نصیف، رمزه‌های تجاری و حق اختراع‌ها سرمایه فکری و کتاب‌ها و کتابخانه‌ها و دیگر مخازن، سرمایه دانش محسوب می‌شوند. امروزه این اصطلاحات رایج شده است. استفاده از دانش برای اداره و مدیریت کسب و کار توسعه یافته و مهارت فکری برای حل مشکلات کسب و کار افزایش یافته است (آشنا و عسکری، ۱۳۸۷).

متغیرهای اثرگذار در سنجش سرمایه اجتماعی تعاونی‌های کشاورزی

امروزه یکی از پرمناقشه‌ترین موضوعات در بین اندیشمندان اجتماعی این است که سرمایه اجتماعی را چگونه تعریف و اندازه‌گیری کنند؟ این مسأله بحث و انتقادات زیادی را در محافل دانشگاهی به همراه داشته است. برای اینکه در اندازه‌گیری سرمایه اجتماعی دقت زیاد نظری حاصل شود، درک صحیح مفهوم سرمایه اجتماعی، که مبنایی برای چارچوب تجربی می‌باشد ضروری به نظر می‌رسد.

متغیرهای اصلی سرمایه اجتماعی عبارتند از (الوانی، ۱۳۸۱):

(الف) مشارکت اجتماعی: منظور؛ میزان مشارکت ذهنی و عینی کشاورزان در مسائل مرتبط می‌باشد و به شکل‌های مشورت با دیگر اهالی روستا، ارائه نظر و پیشنهادها در جلسات، اقدام یا تلاش جمعی برای حل مشکلات پیش روی روستاییان و مانند این‌ها مشخص می‌شود.

(ب) شبکه روابط رسمی: نشان دهنده روابط کشاورزان با دیگر افراد از بیرون اجتماع می‌باشد و به شکل‌هایی چون میزان ملاقات با دوستان و آشنایان خارج از روستا، مروجان و کارشناسان کشاورزی، و روابط دوستانه با مأموران دولتی اندازه‌گیری شد.

(ج) مبادله اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی: بیان‌گر میزان مبادله اطلاعات بین کشاورزان و دیگر افراد از بیرون نظام اجتماعی می‌باشد و به صورت میزان مبادله اطلاعات با نهادها و فروشنده‌گان تجهیزات کشاورزی، کشاورزان روستاهای مجاور، مأموران ترویج کشاورزی و کارشناسان کشاورزی مشخص می‌شود.

(د) سرمایه اجتماعی بین‌گروهی: پیوندهای عمودی بین گروه‌های مختلف می‌باشد که در این تحقیق از حاصل جمع مؤلفه‌هایی چون اعتماد به غریبه‌ها، اعتماد به نهادها، مشارکت اجتماعی، شبکه روابط رسمی و مبادله اطلاعات با خارج از نظام اجتماعی به دست می‌آید (Woodhouse, 2006).

(ن) میزان آگاهی: فالک (Falk) و کیل پاتریک (Kil Patrick) در سال ۱۹۹۹، آگاهی را به عنوان یکی از شاخص‌های سرمایه اجتماعی معرفی کردند. در این تحقیق، منظور از آگاهی، یعنی میزان آگاهی کشاورزان از اثرات و نتایج برنامه‌های توسعه اجرا شده در روستای خود، تکنولوژی‌ها و پیشرفت‌های جدید کشاورزی، مسائل روستا و مسائل کشاورزی،

برنامه‌های توسعه آینده و از این قبیل اطلاعات می‌باشد. محققان از زوایای متفاوتی به طبقه بندی ابعاد سرمایه اجتماعی پرداخته اند که از آن جمله می‌توان به طبقه‌بندی ارائه شده توسط گروه کندی دانشگاه هاروارد اشاره نمود: قابلیت اعتماد، مشارکت و رهبری مدنی، بخشش و روحیه داوطلبی، توانایی برقراری روابط اجتماعی غیررسمی، تنوع در معاشرت‌ها و دوستی‌ها، مشارکت سیاسی، مشارکت مذهبی، عدالت در مشارکت مدنی.

جلیلی جشن آبادی و همکاران (۱۳۸۶) به بررسی نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت تعاونی های تولید شهرستان مشهد پرداختند. در مرحله تجربی (عملی) تحقیق برای سرمایه اجتماعی شاخص های سه گانه ای تعریف شد که شامل: اعتماد، انسجام و مشارکت اجتماعی بود. نتایج نشان دهنده آن بود که بین هر سه مؤلفه سرمایه اجتماعی و موفقیت تعاونی های تولید رابطه مثبت و معنی داری وجود دارد.

نانسی جانسون و همکاران (۲۰۰۲) در تحقیق خود به بررسی نقش و اهمیت سرمایه اجتماعی در عملکرد شرکت های کشاورزی روستایی پرداختند. در این تحقیق، ۵۰ شرکت از ۵ ناحیه اقتصادی در کشور کلمبیا انتخاب شد تا مؤلفه های سرمایه اجتماعی در آنها بررسی گردد. مطابق یافته‌های تحقیق، کارایی مؤلفه های تأیید شده سرمایه اجتماعی در شرکت ها شامل ایجاد و تقویت زمینه‌ها و راه‌های متنوعی جهت کسب آگاهی اجتماعی و اطلاعات مالی، اعتماد و همبستگی اجتماعی و انسجام اجتماعی بوده است. تحلیل اقتصادی تحقیق حاکی از آن بود که توجه و سرمایه گذاری در ارتقای سرمایه اجتماعی اعضا، باعث افزایش عملکرد در سرمایه های فیزیکی، سرمایه های انسانی و نیروی کار در عملکرد شرکت ها خواهد شد و همچنین بازده مالی سرمایه اجتماعی در دراز مدت قابل قبول خواهد بود.

دانیل کروز و همکاران (۲۰۰۶) در بررسی تعیین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی اثرگذار بر عملکرد شرکت های آمریکایی، سرمایه شناختی (آگاهی اجتماعی)، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و افزایش تعاملات اجتماعی را بر بهبود عملکرد (بهبود درآمد، کیفیت فعالیت و ارائه محصول، و پیچیدگی کار) شرکت ها اثربخش معرفی کرده است. علاوه بر این محققان پیشنهاد کردند که روابط و تعاملات اجتماعی اثرگذار بایستی متناسب با عملکرد مورد انتظار شرکت‌ها تنظیم شده باشد.

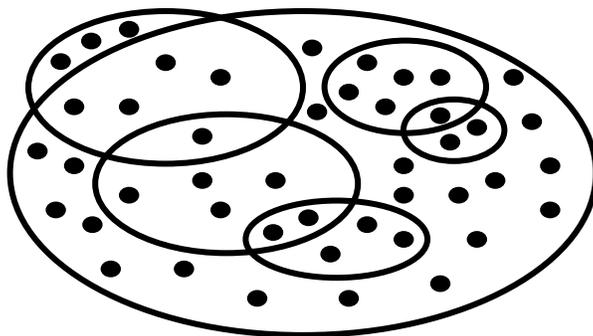
سانو (۲۰۰۸)، نقش سرمایه اجتماعی را در مدیریت تولیدی (تعاونی های تولید، NGOs و گروه‌های ماهیگیران و روستاییان ساحلی) در مناطق ساحلی فیجی مورد بررسی قرار داد. در این تحقیق، متغیرهای سرمایه اجتماعی افراد، شامل هنجارها و انسجام اجتماعی؛ اعتماد اجتماعی، اتحاد اجتماعی، آگاهی اجتماعی و مشارکت اجتماعی بر عملکرد مدیریت گروه‌های اقتصادی اثرگذار بوده است. در میان متغیرهای فوق، فقدان مشارکت اجتماعی در افراد و یا اعضای گروه‌های اقتصادی بیشترین اثر را بر روی مدیریت اقتصادی در مناطق ساحلی خواهد داشت. ارتقای ابعاد سرمایه اجتماعی بر روی بهبود درآمدهای مردم محلی و بکارگیری تکنولوژی های مناسب در منطقه حائز اهمیت است.

لذا مؤلفه های زیر را می توان به عنوان مؤلفه های اثرگذار سرمایه اجتماعی در تعاونی های کشاورزی در نظر گرفت:

۱- اعتماد اجتماعی

تمامی گروه‌های اجتماعی دارای میزان خاصی از شعاع اعتمادند که به مفهوم میزان گستردگی دایره همکاری و اعتماد متقابل اعضای یک گروه است. در یک نتیجه‌گیری می‌توان گفت که هر چه یک گروه اجتماعی دارای شعاع اعتماد بالاتری باشد، سرمایه اجتماعی بیشتری نیز خواهد داشت. چنانچه یک گروه اجتماعی برون گرایی مثبتی نسبت به اعضای

گروه‌های دیگر نیز داشته باشد، شعاع اعتماد این گروه از حد داخلی آن نیز فراتر می‌رود (علوی، ۱۳۸۰). مفهوم ذکر شده را می‌توان در قالب شکل (۳) مشاهده کرد.

شکل (۳) - شعاع اعتماد در قالب اعتماد اجتماعی

بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که اعتماد اولین جزء سرمایه اجتماعی در تعاونی‌های کشاورزی است که به نوع ارتباط بین افراد مربوط می‌شود. تأکید بر اعتماد، در مقایسه با دیگر انواع ارتباط در ادبیات موضوع، نقش برجسته‌ای دارد. به علاوه، سنجش هیجانات مثبت یا میزان ارتباط متقابل در سطح ملی، کاری بس دشوار است. بخش عمده‌ای از نظریه مربوط به سطح اجتماعی مبتنی بر بحث اعتماد است و اعتماد، ارتباط تنگاتنگی با ارتباط تعمیم یافته دارد و به طور کلی شاخص بسیار مناسبی برای پیوندهای مثبت و متقابل است (موسوی، ۱۳۸۲).

۲- انسجام اجتماعی

انسجام در تعاونی‌های کشاورزی وقتی رخ می‌دهد که عواطف اعضاء به وسیله نمادهای فرهنگی تنظیم شوند، جایی که افراد متصل به جماعت، اجتماعی شده باشند، جایی که کنش‌ها تنظیم شده و به وسیله هنجارها هماهنگ شده‌اند و جایی که نابرابری‌ها قانونی تصور می‌شود (اکبری، ۱۳۸۳). بنابراین جوامع مادامی که جمعیت آن‌ها اندک بوده و جوامعی ساده با باورها و ارزش‌های محدود و ساده بودند انسجام در آن‌ها مکانیکی بوده است. اما دورکیم معتقد است جوامع سنتی در روند تکاملی خود تحت تأثیر عواملی، تغییراتی را در خود پذیرا می‌شوند. مهم‌ترین این عوامل از نظر دورکیم پیشرفت تقسیم کار است که باعث تحولی عظیم در این جوامع گشته و در حقیقت بدلیل تقسیم کار است که جامعه سنتی مبتنی بر انسجام مکانیکی به جامعه صنعتی مبتنی بر همبستگی ارگانیکی تبدیل می‌گردد (همان).

لذا وجود تقسیم کار است که جامعه‌ای با ماهیتی سنتی را به جامعه‌ای دگرگون شده و با ماهیتی صنعتی بدل می‌کند. تقسیم کار هر چه پیچیده‌تر و تخصصی‌تر می‌شود توافق روی دایره‌های اخلاقی کاهش می‌یابد و تمایزات بین افراد رشد میکند وفاق حاصل از انسجام مکانیکی جای خود را به وفاق جدیدی می‌دهد که برخاسته از انسجام ارگانیکی نظم جدید است (اکبری، ۱۳۸۳). اما در این زمینه که چه چیزی تقسیم کار را ایجاد و تشدید می‌کند دورکیم می‌گوید «بین تراکم مادی و تراکم اخلاقی پیوند نزدیکی وجود دارد به گونه‌ای که با افزایش تراکم مادی دورکیم به عناصری چون افزایش تراکم

جمعیت، افزایش و تشکیل شهرنشینی، تعداد و سرعت راه‌های ارتباطی و حمل و نقل اشاره دارد». دورکیم معتقد است وقتی جامعه‌ای افزایش یافته متنوع می‌گردد. رشد و افزایش تعاملات افراد به پیچیدگی و تخصصی‌تر شدن تقسیم کار و تراکم اخلاقی می‌انجامد و به تعبیر گی‌روشه از این جریان متحرک عمومی، لاجرم درجه بسیار بالایی از فرهنگ حاصل خواهد شد و بنا بر این همین شدت روابط است که تمدن را در جوامعی می‌سازد که انسجامش دیگر از نوع ارگانیکی است (همان).

پیوند بین انسجام اجتماعی و مشارکت در تعاونی‌های کشاورزی نیز حائز اهمیت است. زیرا بین مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی نوعی رابطه متعامل وجود دارد. یکی از پیش شرط‌های مشارکت، قابلیت و ظرفیت متقابل برای ارتباط و تعامل داشتن با دیگران است. وفاق اجتماعی دو مشکل بنیادی را، که هر نظم اجتماعی بالقوه با آن دست به گریبان است یعنی پیش‌بینی پذیری رفتارهای اجتماعی و تعاون اجتماعی، حل می‌کند. با حل دو مشکل فوق و همزمان با ظهور اعتماد اجتماعی متقابل، زمینه برای همکاری اجتماعی و مشارکت اجتماعی که خود پیش شرطی برای اصلاح و توسعه اجتماعی است، فراهم آید (چلبی، ۱۳۷۵).

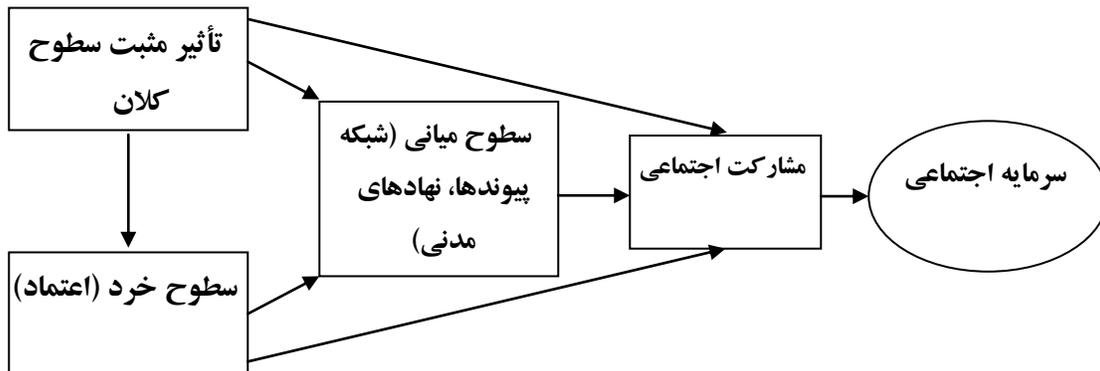
در مجموع، انسجام اجتماعی در تعاونی‌های کشاورزی دلالت بر توافق جمعی میان اعضای یک جامعه دارد که حاصل پذیرش و درونی کردن نظام ارزشی و هنجارهای یک جامعه و وجود تعلق جمعی (احساس ما کردن) و تراکمی از وجود تعامل در میان افراد آن جامعه است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰).

۳- مشارکت اجتماعی

مشارکت به معنای سهمی در چیزی یافتن و از آن سود بردن و یا در گروهی شرکت جستن و بنابراین با آن همکاری داشتن است، به همین جهت از دیدگاه جامعه‌شناسی باید بین مشارکت بعنوان حالت یا وضع (امر شرکت کردن) و مشارکت بعنوان عمل و تعهد مشارکت) تمیز قائل شده واژه مشارکت معادل واژه «participation» لاتین است که از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع برای منظور خاص می‌باشد. در فرهنگ بین‌المللی و بستر معانی زیر برای اصطلاح «participation» آمده است: عمل یا وضعیت شرکت جستن، بهره‌وری در چیزی، مشارکت بر اساس رابطه خویشاوندی که بیش از یک نفر در آن شرکت داشته باشند (همان). مفهوم مشارکت قدمتی به درازای تاریخ زندگی اجتماعی بشر دارد که در طول حیات طولانی خود روند تکامل و دگرگونی را پشت سر گذاشته و به اقتضای شرایط زمانی و مکانی خود تعاریف مختلفی به خود دیده است. کائوتری اعتقاد دارد که مشارکت به قدمت تاریخ بشری پیشینه دارد چرا که نظر و عمل مشارکت در بطن هر جامعه و در مفاهیمی چون دلبستگی، اتحاد، همکاری، انجمن و مانند آن‌ها نهفته است و از قدیم شالوده‌پیدایش اجتماعی - انسان شناختی نوع بشر تلقی شده است (اکبری، ۱۳۸۳). به نظر حال تعارض بین دیدگاه‌های عمل‌گرایانه و دیدگاه‌های عمدتاً فلسفی از مشارکت موجب شده است که مفهوم مشارکت تبدیل به یک مفهوم چند وجهی شود و در طی زمان با معنای متفاوتی هویدا شود (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳).

به دلیل همین پیچیدگی است که تعریف واحدی از مفهوم مشارکت نمی‌توان یافت که همه صاحب‌نظران روی آن توافق داشته باشند، لذا تعاریف گوناگونی از مشارکت در حوزه‌های مختلف علوم انسانی وجود دارد که به ذکر تعدادی از آن‌ها مبادرت خواهیم کرد: سازمان بین‌المللی کار (I.L.O) مشارکت را سهم افراد یا گروه‌های سازمان یافته و جمعیت فعال، از لحاظ اقتصادی در تسریع اقتصادی و اجتماعی بیان می‌نماید (اکبری، ۱۳۸۳).

روابط اجتماعی مبتنی بر اعتماد و شبکه‌های متراکم تعامل و هنجارهای مشوق عمل جمعی نیز توانایی تسهیل تولید و دستیابی به هدف را دارند. تفاوت سرمایه اجتماعی، با دیگر سرمایه‌ها این است که این شکل از سرمایه حاصل روابط و تعاملات اجتماعی مبتنی بر اعتماد و مشارکت اعضای گروه‌های اجتماعی است. به عبارت دیگر سرمایه اجتماعی متعلق به گروه هاست و نه افراد و به شکل عینی و فیزیکی وجود ندارد. تفاوت دیگر این است که سرمایه اجتماعی هرچه بیشتر مصرف شود افزایش خواهد یافت و در صورت عدم مصرف رو به کاهش و نابودی خواهد گذاشت. همیشه شکل (۴) در مشارکت اجتماعی به عنوان یک عنصر اصلی سرمایه اجتماعی در مطرح بوده است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۳).

شکل (۴) - مدل سرمایه اجتماعی

بنابراین مشارکت اجتماعی را می‌توان فرایند سازمان یافته‌ای دانست که از سوی افراد جامعه به صورت آگاهانه، داوطلبانه و جمعی با در نظر داشتن هدف‌های معین و مشخص به منظور سهیم شدن در منابع قدرت انجام می‌گیرد. شهود چنین مشارکتی، وجود نهادهای مشارکتی چون انجمن‌ها، گروه‌ها، سازمان‌های محلی و غیر دولتی است (همان).

۴- آگاهی اجتماعی

در دنیای کنونی، دانایی و اطلاعات به عنوان سرمایه‌ای عظیم در تحولات اجتماعی مطرح شده و نقش اساسی در زندگی بشر ایفا می‌کند. این موضوع روز به روز ابعاد گسترده تری پیدا می‌کند تا جایی که یکی از عوامل مهم دستیابی جوامع به سرمایه اجتماعی کسب آگاهی است و پیش شرط انجام تعهدات و مسئولیت مدنی افراد است. همچنین آگاهی و دانایی پیش شرط اولیه برای مشارکت فعال و انجام مسئولیت‌های فردی و اجتماعی است. آگاهی و شناخت به ویژه در دنیای مدرن، نقش فوق العاده‌ای در زندگی بشر بازی می‌کند. امروزه دانایی و اطلاعات به عنوان سرمایه‌ای عظیم در

تحولات اجتماعی نقش آفرین شده و روز به روز ابعاد گسترده تری را، چه در سطح و چه در عمق، پیدا می‌کند تا جایی که یکی از عوامل مهم دستیابی جوامع به سرمایه اجتماعی، کسب آگاهی می باشد (شریعت‌مداری، ۱۳۷۶).

اعتماد و همکاری در تعاونی های کشاورزی با آگاهی ارتباط مستقیم دارد. به ویژه در دنیای جدید دانایی و اطلاعات نقش فوق‌العاده‌ای در تحولات اجتماعی بازی می‌کند تا جایی که به عنوان یکی از عوامل مهم دستیابی جوامع به سرمایه اجتماعی مطرح می باشد. جایی که افراد از ماهیت مسائل و مسئولیت‌ها آگاهی نداشته باشند، یا از روش‌ها و ابزارهای جواب‌گویی به این مشکلات بی‌خبرند، فرصت‌های مشارکت اجتماعی هم پایین‌تر خواهد بود (همان).

آگاهی و توجه، پیش شرط شناختی ضروری و شکل فعال تر مسئولیت مدنی است که باعث علاقه مندی و دل‌نگرانی می‌شود. نقطه مقابل آگاهی، وضعیت شناختی چشم پوشی، بی تفاوتی و شکل گیری نگرش فرصت طلبانه است (فیروز آبادی، ۱۳۸۴).

لذا به نظر می رسد از میان انواع گوناگون مؤلفه های تبیین کننده سرمایه اجتماعی، وجوه مشترک در نظریات متعدد (از لحاظ نظری)، نیز شامل اعتماد و اطمینان اجتماعی، مشارکت اجتماعی، همبستگی و انسجام اجتماعی و آگاهی اجتماعی می باشد که مفصلاً در بخش مذکور به تشریح آنها پرداخته شد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

ماهیت شرکت های تعاونی از دیگر بنگاه ها و شرکت های اقتصادی متمایز است، چرا که تعاونی ها بر مبنای همکاری، مشارکت اجتماعی، نفع عمومی، نیاز ها و اهداف مشترک جمعی، اعتماد و روابط اجتماعی میان افراد که جملگی از عناصر و نتایج متغیری به نام سرمایه اجتماعی می باشند، بنا شده است. لذا بدیهی است که تعیین عملکرد شرکت‌های تعاونی صرفاً از بعد جنبه های اقتصادی، با اهداف و اساسنامه شرکت‌های تعاونی سازگار نخواهد بود. در این بین، غالباً نقش مؤلفه های اثرگذار سرمایه اجتماعی بر روی سنجش عملکرد تعاونی ها مورد اغماض واقع شده است. سرمایه اجتماعی برعکس دیگر سرمایه های شرکت قابل مشاهده نبوده اما به مانند عنصری اثربخش در پوشش مؤلفه های رفتاری و اجتماعی افراد ظهور می یابد. با آنکه شاید به ظاهر قابل بیان به صورت کمی نباشد اما به نظر می رسد صرف نظر از نقش سازنده آن در عملکرد تعاونی ها قضاوتی نادرست تلقی می شود. سرمایه اجتماعی عبارت است از موقعیت ها و روابطی که در درون گروه ها و شبکه‌های اجتماعی برای افراد دسترسی به فرصت ها، اطلاعات، منابع مادی و موقعیت اجتماعی را افزایش می دهد. لذا به نظر می رسد مطابق مطالب ارائه شده، مؤلفه‌های اثربخش سرمایه اجتماعی که بایستی به عنوان عامل های سنجنده عملکرد شرکت‌های تعاونی در نظر گرفت شامل اعتماد اجتماعی، انسجام و همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی و آگاهی اجتماعی باشد.

همان‌گونه که بیان شد سرمایه اجتماعی می‌تواند مزایای اقتصادی، اجتماعی و سیاسی را به دنبال داشته باشد و این به دلیل رابطه اعتماد و همکاری متقابل اعضای تعاونی های کشاورزی با کارآیی و عملکرد است. به نظر می‌رسد توافق

زیادی در مورد مکانیزم هایی که از راه آن‌ها سرمایه اجتماعی می‌تواند تأثیر مثبتی بر عملکرد اقتصادی تعاونی‌ها داشته باشد، وجود دارد: هزینه‌های پایین‌تر تبادلات و تعاملات میان افراد؛ اگر اعضای تعاونی‌ها احساس کنند که ارکان تعاونی با آن‌ها رفتار خوبی دارند، آن‌ها نیز احتمالاً با رفتار منطقی، همان‌گونه رفتار خواهند کرد (مثلاً اگر این به عنوان سطح بالای حمایت شرکت در نظر گرفته شود). بنابراین مهم‌ترین نتیجه این مسئله برای اعضای تعاونی‌ها، کاهش جابه‌جایی‌ها و غیبت‌های شغلی است؛ تسهیم دانش و نوآوری؛ افزایش رغبت‌ها به ریسک‌پذیری و بهبود کیفیت محصولات. همچنین وقتی اعضا احساس کنند که از حمایت کل شرکت برخوردارند، سطح ستاده‌ها از راه عملکرد بهتر آن‌ها و نقش منفی استرس در عملکرد، کاهش می‌یابد.

بنابراین به نظر می‌رسد جهت‌گیری برنامه‌های آموزشی و فرهنگی نظام ترویج کشاورزی و تعاون در ارتباط با بهبود عملکرد تعاونی‌ها، بایستی در راستای چهار عامل فوق‌صورت بگیرد تا بیشترین اثربخشی حاصل شود.

منابع و مآخذ

۱. آشنا، مصطفی و ناصر عسکری. (۱۳۷۸). سرمایه اجتماعی: سرمایه‌ای نو در عصر ارتباطات، فصلنامه مدیریت و توسعه، سال دهم، شماره ۳۷، صص ۸ تا ۲۱.
۲. ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری. (۱۳۸۳). توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، تهران: نشر نی، صص ۱۷۰-۱۵۰.
۳. اطاعت، جواد. (۱۳۸۲). سرمایه اجتماعی، سرمایه مادی و سرمایه انسانی، تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
۴. اکبری، امین (۱۳۸۳): نقش سرمایه‌ی اجتماعی در مشارکت: بررسی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر مشارکت سیاسی، اجتماعی (مطالعه موردی روستای فارسنج از توابع سقز) دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۵. تاجبخش، کیان. (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه. ترجمه افشین خاکباز و حسن پویان. چاپ اول، تهران: نشر شیرازه.
۶. جلیلی جشن‌آبادی، مجدالدین؛ ازکیا، مصطفی و حسین ایمانی جاجرمی. (۱۳۸۶). بررسی نقش سرمایه اجتماعی در موفقیت تعاونی تولید (مطالعه موردی تعاونی‌های تولید مشهد). دانشگاه تهران. دانشکده علوم اجتماعی، گروه مطالعات توسعه، پایان‌نامه کارشناسی ارشد در رشته توسعه روستایی-توسعه اجتماعی.
۷. چلبی، مسعود. (۱۳۷۵). جامعه‌شناسی نظم: تشریح و تحلیل نظری-اجتماعی. تهران: نشر نی، ص ۷۵.
۸. دانش‌مهر، حسین و محسن ناصری راد. (۱۳۸۷). سرمایه اجتماعی پلی بین اقتصاد و جامعه‌شناسی. روزنامه سرمایه شماره ۷۹۶، بخش اقتصاد، سه‌شنبه، ۸ مرداد.

۹. شاه حسینی، ماهر. (۱۳۸۱). مطالعه و بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی در عملکرد انجمن‌های اعتبار گردشی زنان در تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی (واحد علوم و تحقیقات).
۱۰. شریعت مداری، علی رضا. (۱۳۷۶). تعاونی راه حلی مطمئن و مناسب برای اصلاح نظام توزیع، ماهنامه تعاون، دوره جدید، آبان ماه، شماره ۷۴، صص ۱۴-۱۲.
۱۱. علوی، سید بابک. (۱۳۸۰). نقش سرمایه اجتماعی در توسعه، ماهنامه تدبیر، شماره ۱۱۶، صص ۴۰-۳۴.
۱۲. فیروزآبادی، سید احمد. (۱۳۸۴). بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر بر شکل گیری آن در شهر تهران، رساله دکتری، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.
۱۳. کارکنان نصرآبادی، محمد و محسن نیازی. (۱۳۸۶). تبیین نقش و تأثیر سرمایه اجتماعی در توسعه تعاونی‌ها. ماهنامه تعاون، شماره های ۱۸۷ و ۱۸۸، فروردین و اردیبهشت ماه، صص ۵۸-۵۱.
۱۴. کلمن، جیمز. (۱۳۷۷). بنیادهای نظریه اجتماعی. ترجمه منوچهر صبوری، تهران: انتشارات نشر نی. صص ۱۲۵-۱۰۰.
۱۵. موسوی خامنه، مرضیه. (۱۳۸۲). سرمایه اجتماعی و سلوک اجتماعی (پیامدهای مدنی سرمایه اجتماعی در مدارس). پایان نامه دکتری جامعه شناسی، دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران.
16. Bourdieu, p. (1986). form of capital, in handbook of theory & research for society of education (Westport: greenwood press,), pp: 247-249.
17. Falk, L. & S. Kilpatrick. (1999). What is Social Capital? A Study of Interaction in a Rural Community, Faculty of Education, University of Tasmania, paper D5/1999, In the CRLRA Discussion Paper Series.
18. Fukuyama, Francis. (1997). "economic globalization and culture", Merrill Lynch forum , Available online: <http://www.ml.com/woml/forum/global.htm>
19. Johnson, N., Suarez, R. & M. Lundy. (2002). The importance of social capital in Colombian rural agro-enterprises, Contributed paper selected for presentation at the 25th International Conference of Agricultural Economists, August 16-22, 2002, Durban, South Africa.
20. Krause, D. R., Handfield, R. B. and B. T. Beverly. (2006). The relationships between supplier development, commitment, social capital accumulation and performance improvement , Journal of Operations Management, March 2007, 25(2): 528-545.
21. Leana C. R. & H.J.J. Van Buren. (1999). Organizational social capital and employment practices. Academy of Management Review, 24(3): 538-555.
22. Putnam, R. (1993). Making democracy work: civic traditions in modern Italy, Princeton: Princeton University press, number 18.
23. Sano, Y. (2008). The role of social capital in a common property resource system in coastal areas: A case study of community-based coastal resource management in Fiji. SPC Traditional

Marine Resource Management and Knowledge Information Bulletin 24 – December 2008, Pp: 19-32.

24. Woodhouse, A. (2006). Social capital and economic development in regional Australia: A case study. *Journal of Rural Studies*, 22: 83-94.

25. Woolcoch, M & D, Marayan. (1999). Social Capital Implication for Development theory, Research and Policy, *Work Bank research observer*, 15(2).

The extension of social capital, new strategy for improvement of cooperative firms' performance

P. Torabi¹, A. Heidary², J. Mohammad Gholinia³

1. M.Sc. Student in Agricultural Extension & Education, Azad Islamic University of Birjand; and
2. Lecturer of Azad Islamic University of Birjand, , General Director of Research and Studies office in Ministry of cooperation
3. Lecturer of Azad Islamic University of Birjand, , Assistant Advisor of cooperation Secretary

Abstract

All days development of cooperation firms, are the one fundamental solution for empowerment of occupation sector, development of agricultural economy and self- reliance in sector of agricultural basic productions, and basis of its development was discussed regarding of one strategic preference in agricultural extension sector. So, attention to different dimensions of agricultural cooperative firms (for example, performance development strategies), in addition to social-economy justification for attraction of people with installing of cooperatives, will take based of strong in other agricultural extension programs. Despite the cooperative firms' nature were different from the other alone economic firms, but agricultural cooperatives performance take regarding of financial performance frequently. Several researches indicate in Meta analyze concept, promotion of cooperative staff's cooperation level, effective role of communication and costs of interactions and relationships, level of availability on opportunities, information, physical resources and social situations (regarding of social capital) effected on cooperatives performance. Therefore this study by review-analyzing method, in addition to considering the effective factors on improvement of cooperatives performance, social capital concepts, levels and shapes, it determine effective factors in agricultural cooperatives' social capital assessment. This study, in addition to emphasizing in necessity of social capital extension, regarding of effective capital on cooperative performance (beside the other capitals), it identified the social confidence, social solidarity and correlation, social cooperation and social knowledge are the effective factors of social capital on improvement of cooperative firms' performance.

Key words: Social capital, Agricultural extension, Agricultural cooperatives, Cooperatives performance.